

Antonio Sobar ■ D.Grafic

parc **natural**
de les **illes**
columbretes

Versió
en Valencià

 GENERALITAT
VALENCIANA
CONSELLERIA DE MEDI AMBIENT
AIGUA, URBANISME I HABITATGE

Obra Social "la Caixa"

Parc Natural de les Illes Columbretes
parque_columbretes@gva.es

Planetario de Castellón
Paseo Marítimo, 1
12100 Grau de Castelló (Castelló)
964 37 64 00 / 679 19 63 10

<http://parquesnaturales.gva.es>

col.labora:

Obra Social "la Caixa"

La impressió d'aquest material ha sigut possible gràcies al Conveni de col·laboració firmat el 21 d'abril del 2006 entre la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, "la Caixa", i la Generalitat Valenciana per al desenvolupament del Pla de gestió integral per a la conservació dels sistemes naturals de la xarxa de parcs naturals de la Comunitat Valenciana.

Maqueta: Benjamín Albiach Galán
Kun.Xusa Beltrán

Fotografia: Benjamín Albiach Galán
Eva Mestre
Diego K. Kersting
J. J. Rico

Ed. cartogràfica: Pau Pérez Puigcerver
font: ICV (Institut Cartogràfic Valencià)

Texts: Equip d'educació ambiental

Imprés: Centre Especial d'Ocupació, IVADIS
D. L.:

Data de declaració del parc natural:

25 de gener de 1988

Data d'aprovació PRUG:

7 de juny de 1994

Data de requalificació Reserva Natural:

27 de desembre de 1994

Municipis:

Castelló de la Plana

Les Columbretes constitueixen un xicotet arxipèlag situat a poc més de cinquanta quilòmetres de la costa de Castelló. Són quatre grups d'illots que reben el nom del més important de cadascun: l'illa Grossa, la Ferrera, la Foradada i el Carallot. El punt més alt es troba a seixanta-set metres en la part nord de l'illa Grossa, anomenat mont Colibre.

L'origen volcànic, l'aïllament en què viuen les diferents espècies d'animals i vegetals, la xicoteta grandària i les dures condicions ambientals fan de les illes un ecosistema únic i especialment dèbil. Els fons i les aigües es caracteritzen per l'extraordinària bellesa, riquesa i grau de conservació.

Les 19 hectàrees que constitueixen la superfície emergida de les illes Columbretes (de les quals catorze pertanyen a l'illa Grossa), terme municipal de Castelló de la Plana, van ser protegides per la Generalitat Valenciana l'any 1988 sota la figura de parc natural. En la Llei d'espais naturals de la Comunitat Valenciana del 1994 aquesta figura va ser requalificada com a reserva natural.

B. Albeich Galán

Medicago citrina front el far en l'Illa Grossa

Història

El coneixement que tenim de la història humana a les illes va lligat a la presència de persones en aquestes. Aquesta història està ben documentada a partir de la construcció del far, però ens és prou desconeguda en èpoques anteriors.

Les primeres descripcions les trobem al llibre *Geographica* que Estrabó va escriure al segle I abans de Crist. On es parla de l'illa *Ophiusa* en clara al·lusió a la quantitat de serps que habitaven els illots. Dos segles després, Plini i Mela tornen a descriure els illots ara amb el nom llatí de *Colubaria*, d'on prové el nom actual de Columbretes.

Poc sabem de les illes durant el període de dominació musulmana i durant l'edat mitjana ja que no ens han arribat documents escrits referents a l'arxipèlag. És a partir del segle XVI quan tornem a trobar referències bibliogràfiques que insisteixen en l'abundància d'escurçons fins al punt de fer-les inhabitables.

Archivo del Parc Natural

Cementeri de Columbretes. Anys 50

En el 1856, sota el regnat d'Isabel II, comencen les obres del far que es prolongaran fins al 1860. Amb les obres arriben els primers habitants de les illes: els faroners. Aquests van habitar l'arxipèlag fins al 1975, any en què definitivament es va automatitzar el far. Com que les seues estades eren llargues, molts decidien dur-se la família, de manera que l'illa Grossa es va convertir en una mena de poblet amb un grapat de veïns. El far va ser testimoni de naixements i també de morts. D'aquella època, a més del far, ens queda un cementeri, les casernes on hui viuen els guardes, una imatge de la Mare de Déu del Carme i restes d'hortos, corrioles i escales de pedra que arriben fins a la mar.

Durant la seua història aquestes illes han estat visitades esporàdicament per navegants, pirates, científics, militars i sobretot pescadors que buscaven refugi al port natural de l'illa Grossa o contrabandistes que les utilitzaven per amagar les mercaderies en llocs com la cova del Tabac al port de Tofiño fins que els carrabiners la van dinamitar.

B. Albaich Galán

Mare de Déu del Carme en l'Illa Grossa
amb la Ferrera al fons

B. Albaich Galán

Detall d'un tipus de roca volcànica
en Columbretes

Entre els navegants que van visitar aquestes illes destaquen l'arxiduc Ludwig Von Salvator que va escriure la monografia *Columbretes* publicada a Praga el 1895. En el 1823, el Capità W. H. Smyth, més tard almirall, va realitzar estudis detallats de l'arxipèlag, que van ser publicats a *The Journal of the Royal Geographical Society of London* en el 1831 i dos anys després a la *Carta Esfèrica de la Costa d'Espanya des del cap de Gata fins al d'Orpesa*.

Des de la segona meitat dels anys setanta fins a l'any 1982, l'aviació i l'armada dels Estats Units i l'espanyola realitzen pràctiques militars. Els impactes de les bombes, l'afluència de visitants sense control i la sobrepesca posen en perill els valors naturals terrestres i marins. Tot açò porta a la necessària protecció de l'arxipèlag.

Geologia

Durant el quaternari una sèrie d'emissions volcàniques submarines arribaren a la superfície marina formant un nou arxipèlag. El vulcanisme de les Columbretes està associat a una zona de subducció on l'escorça oceànica es va consumint. A causa d'aquest fet, es podria considerar que el camp volcànic de les Columbretes està sempre actiu però no hi ha cap referència d'erupcions posteriors a les que originaren les illes.

Les illes *Columbretes* s'assenten en un extens camp volcànic de quaranta quilòmetres de llarg i uns quinze d'amplària. Se situa sobre una zona de la plataforma continental pròxima al talús, a seixanta o setanta metres de profunditat encara que, cap a l'est, de seguida arriba fins a profunditats de mil metres. Va començar a formar-se fa deu milions

d'anys amb emissions submarines de magmes fonolítiques de color gris verdós. Sobre aquestes es dipositaren escòries molt soldades i compactades, de tonalitat rogenca. Per damunt, se situaren unes xicotetes colades vítries de fonolites d'uns cinquanta centímetres d'espessor i molt fosques.

Fa un milió d'anys va començar el període d'erupcions volcàniques, caracteritzades per magmes més bàsics (basanites) en emissions submarines. Els volcans d'aquesta classe millor conservats són l'illa Grossa, la Senyoreta, el Mascarat i el Mancolibre. El volcà de l'illa Grossa es va construir al llarg de quatre episodis. Els dos primers van ser submarines, de caràcter explosiu molt violent amb llançament de fragments a gran distància. Després de la retirada de l'aigua de la mar de la zona del cràter, un nou episodi va generar materials piroclàstics (lapil·li) i bombes de dimensió variable. Són materials molt foscos que es localitzen en algunes zones de l'illa Grossa, el Mascarat i la Senyoreta. La zona del cràter va tornar a ser inundada per la mar i es va produir un nou període volcànic, caracteritzat per dipòsits de piroclasts, especialment importants en la zona de les casernes.

Majoritàriament, els materials que configuren les illes són basanites -roques volcàniques bàsiques, caracteritzades per la presència de piroxé i olivina (d'un milió a tres-cents mil anys)- i fonolites -roques volcàniques del miocé, de vuit a deu milions d'anys, caracteritzades per l'abundància de feldspats i feldspatoïdes.

Formes característiques degudes a l'erosió en la roca volcànica de Columbretes

Vegetació

Malgrat que són moltes les espècies que deuen haver arribat fins a les illes al llarg de la seua història, poques són les que han pogut suportar les dures condicions ambientals de l'arxipèlag. Al reduït espai emergit oferit per les Columbretes s'afegeixen altres condicionants com l'aridesa, l'escàs sòl, les tempestes, la gran insolació i l'elevada salinitat als quals les plantes que hi viuen estan adaptades. Potser així comprenem millor per què no hi ha cap espècie arbòria nativa a les illes. A més a més, l'aïllament implícit i la condició volcànica de l'arxipèlag han produït un fenomen de gran importància: l'aparició de noves espècies.

Medicago citrina, endemisme d'àrea restringida

A banda de les condicions extremes, les espècies també van haver de sobreviure a anys de pressió humana després de la construcció del far. Les que ho van suportar troben ara unes excel·lents condicions per a desenvolupar-se. Les plantes perennes creixen a poc a poc, cobrint el sòl i evitant la germinació d'altres espècies. Les plantes anuals apareixen en zones de sòl descobert aprofitant les escasses pluges per a florir i dispersar les seues llavors amb rapidesa. Altres espècies com el llentiscle (*Pistacia lentiscus*) van haver de ser reintroduïdes pels guardes als inicis de la protecció.

Lobularia maritima ssp. *columbretensis*, endemisme exclusiu de Columbretes

B. Albiach Galán

B. Albiach Galán

B. Albiach Galán

Malva mauritànica (*Lavatera mauritanica*)

B. Albiach Galán

Sargantana de les Columbretes (*Podarcis atrata*)

Entre les plantes destaquen dos endemismes: els caps blancs de les Columbretes (*Lobularia maritima* ssp. *columbretensis*) i l'alfals arbori (*Medicago citrina*) perfectament adaptades a les dures condicions ambientals. Però la planta predominant es el salat fruticós (*Suaeda vera*) que cobreix majoritàriament l'illa Grossa. Altres plantes interessants són la safanòria marina (*Daucus carota* ssp. *Commutatus*), el fenoll marí (*Crithmum maritimum*), el salat blanc (*Atriplex halimus*), la malva arbòria i la malva mauritànica (*Lavatera arborea* i *Lavatera mauritanica*), l'esparguera borda (*Asparagus horridus*), l'arçot intricat (*Lycium intricatum*) i la bufera arbustiva (*Withania frutescens*).

A l'arxipèlag hi ha dues microreserves de flora, una a l'illa de la Ferrera i l'altra a la Foradada.

Fauna

L'origen, tant de la flora com de la fauna a les illes Columbretes, hem de buscar-lo a les terres més pròximes de la costa de Castelló, encara que la presència d'algunes espècies suggereixen una relació directa amb les illes Balears.

El fenomen d'especiació és evident en els animals terrestres de les Columbretes ja que es veuen privats dels mecanismes de dispersió que els asseguren el flux genètic amb altres poblacions. En total apareixen no menys de deu espècies d'insectes exclusives de l'arxipèlag, majoritàriament escarabats tenebrionids com *Alphasida bonacherai* o *Tentyria pazi*. També trobem una espècie de caragol endèmica, *Trochoidea molinae*. Però un dels animals més emblemàtics de les illes es sense cap dubte la

sargantana de les Columbretes (*Podarcis atrata*) que manté quatre poblacions aïllades en diferents illots. Aquesta sargantana és especialment abundant a l'illa Grossa on l'absència d'enemics les ha fetes confiades i fàcils d'observar. Per a evitar la superpoblació han desenvolupat mecanismes d'autocontrol, destacant l'elevat canibalisme dels adults que freqüentment es mengen ous i cries. Altre animal destacable a causa de la gran abundància és l'escorpi groc -*Buthus occitanus*- amb el qual els habitants de les illes han hagut d'aprendre a conviure-hi.

Les llegendàries colobres que van donar nom a les illes desaparegueren fa més d'un segle i, tot i que al Museu Nacional de Ciències Naturals, a Madrid, es conserva un exemplar d'escurçó suposadament de Columbretes, no podem estar segurs de quin tipus d'ofidi vivia a l'arxipèlag.

Especial menció mereixen les aus, ja que la importància que per a algunes espècies tenen les illes va ser fonamental per a la seua protecció. Destaquen les espècies d'aus marines que han triat els penya-segats volcànics de les Columbretes com a lloc de cria. Sis espècies ho fan de forma habitual: la gavina corsa (*Larus audouinii*), la corba marina emplomallada (*Phalacrocorax aristotelis*), la baldriga cendrosa (*Calonectris diomedea*), el gavinot argentat (*Larus cachinnans*), l'escateret (*Hydrobates pelagicus*) i el falcó de la reina (*Falco eleonora*). També ocasionalment s'estableix el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*).

A més a més, les Columbretes destaquen per l'abundància d'ocells migratoris que durant els llargs viatges utilitzen aquests illots com àrea de

repòs, es poden identificar més de dues-centes trenta espècies diferents al llarg de l'any. Destaquen el mosquiter comú (*Phylloscopus collybita*), el papamosques gris (*Muscicapa striata*), el gafarró (*Serinus serinus*), la cuereta groga (*Motacilla flava*), la busquereta capnegra i de garriga (*Sylvia melanocephala* i *S. cantillans*), el tord comú (*Turdus philomenos*), el polit cantaire (*Numenius phaeopus*), l'arpella de marjal (*Circus aeruginosus*) i l'àguila pescadora (*Pandion haliaetus*).

Tot això plegat ha fet que l'arxipèlag haja sigut declarat zona d'especial protecció per a les aus (ZEPA).

Falcó de la reina (*Falco eleonora*)

Entorn marí

En el infralitoral de les Columbretes destaquen tres tipus d'hàbitats: les praderies de la fanerògama marina *Cymodocea nodosa*, molt importants degut a que són zones de refugi, alimentació i cria de infinitat d'organismes marins; els fons de maèrl, compostos per algues calcàries i que abarquen extenses zones a Columbretes i els fons rocosos, on viu la llagosta roja (*Palinurus elephas*) i on es poden trobar, a molta profunditat, poblacions de gorgònies roges (*Paramuricea clavata*) úniques a la Mediterrània.

Crida l'atenció la gran quantitat de peixos presents en les aigües de Columbretes com meros (*Epinephelus guaza*) i corballs (*Sciaena umbra*) i la seua passivitat davant la presència humana gràcies a la regulació de la pesca. La riquesa algar dels fons de Columbretes és també un signe de la qualitat de les aigües i la protecció del medi.

A les proximitats de les Illes també es pot gaudir de la presència de dofins mulars (*Tursiops truncatus*), barracudes (*Sphyraena sphyraena*) o peixos lluna (*Mola mola*). Ocasionalment es poden observar grans cetacis com el rorqual comú (*Balaenoptera physalus*).

Les 4400 ha de superfície marina protegides sota la figura de Reserva Marina des del 19 d'abril de 1990 estan gestionades pel Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació.

El fons marí compta amb una gran diversitat d'espècies

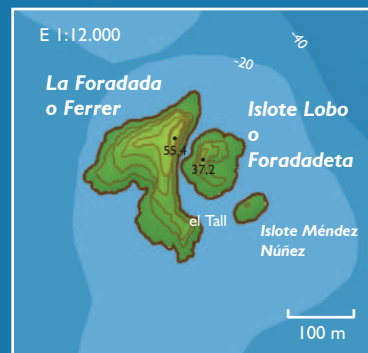
- far
- cova
- centre d'informació
- monument
- heliport

Piedra Joaquín

E: 1/35.000

panoràmica direcció SO des del Centre
d'Informació de l'Illa Grossa

Itineraris

I. Visita a l'illa Grossa: Itinerari port de Tofiño fins al far

A causa de la fragilitat de les illes, solament és possible realitzar la visita a l'illa Grossa. L'itinerari es fa en grups reduïts de persones sempre acompanyades pels monitors o pels guardes que ens faran una explicació dels aspectes més rellevants de la reserva. La visita està regulada amb un nombre màxim diari de persones per tal d'incidir mínimament en l'ecosistema i dura entre una i dues hores.

El passeig ens durà des de les escales del port de l'illa Grossa fins al far, passant pel Centre de Visitants on hi ha una exposició referent a la història humana i la pesca al voltant de les Columbretes. Durant el trajecte, i depenent de l'època escollida, podem

observar nombrosos ocells i aus marines, sargantanes, insectes i les plantes més representatives de la flora illenca; tot açò enclavat en un majestuós paisatge volcànic.

Es recomana portar el següent:

- Menjar i aigua suficient (el viatge dura un dia).
- Prendre les mesures necessàries per a evitar el mareig i les cremades solars (la navegació fins a les illes sol tindre una durada d'entre dos i tres hores, depenent de l'embarcació).
- Segons l'estació de l'any: màscara, tub i peus d'ànec

Eva Mestre

Exposició de les Illes Columbretes
en el Planetari de Castelló

2. Visita al Centre d'Informació

El Centre d'Informació de la Reserva Natural de les Illes Columbretes està situat al Planetari de Castelló. Disposa d'una exposició sobre les illes i sobre el món de la pesca. Pot funcionar de forma autoguiada amb la locució d'un pescador com a fil conductor de la explicació. Hi ha sala de projeccions i conferències on es poden veure vídeos, audiovisuals i fer xarrades.

El Planetari de Castelló està situat davant la platja del Pinar, reconeguda per la qualitat de l'aigua, la sorra i pels serveis que ofereix als visitants.

Molt a prop està el pinar del Grau, extensa zona verda amb serveis de restaurant, jocs, esport i esplai on es pot dinar en un entorn tranquil mentre es gaudeix de l'observació dels esquiroles o dels molts ocells que hi viuen.

Centre de visitants de l'illa Grossa

B. Albiach Galán

Visites d'interés

- **Planetari de Castelló.** Amb sessions de planetari i exposicions de caràcter científic. En una de les quatre sales d'exposicions és on es troba el Centre d'Informació de la Reserva Natural de les Illes Columbretes.
- **Parc Municipal Pinar del Grau.** Amb àrees recreatives, restaurant i zona d'esports a l'aire lliure.
- **Port pesquer del Grau de Castelló.** Subhasta diària de peix fresc.
- **Museu de Belles Arts de Castelló,** amb seccions d'arqueologia, ceràmica, pintura i escultura.
- **Museu d'Art Contemporani de Castelló.** Un dels referents dins del circuit d'art contemporani de l'estat espanyol.
- **Paratge Natural del Desert de les Palmes.** Serralada litoral d'especial interès per la seua flora i fauna.
- **Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca.** Important aiguamoll en una zona ben conservada del litoral castellanenc.
- **Parc Natural de la Serra d'Espadà.** Sistema muntanyenc d'una gran importància geològica, faunística i botànica.
- **Parc Natural de la Serra d'Irta.** Una de les últimes zones costaneres verges a la Comunitat Valenciana.

Oficina d'Informació i Turisme a Castelló:
Plaça Maria Agustina núm. 5. Tel. 964 358 688.

Grup d'escolars en una visita guiada en les illes

Allotjament

Està prohibida l'acampada a les illes però sí que és possible l'estada en els vaixells, amarrats com cal. Respecte a la costa, existeix una àmplia oferta d'allotjament tant al Grau de Castelló com a Benicàssim.

Gastronomia

No es permet cuinar ni menjar a l'illa, per tant, es recomana portar el menjar preparat i fer-ho a bord. Respecte a la costa, al Grau de Castelló hi ha un passeig marítim amb nombrosos restaurants on s'ofereix gastronomia regional i internacional.

Carallot o Bergantín

Com arribar

Centre d'Informació de la Reserva Natural de les Illes Columbretes. Planetari de Castelló. Passeig Marítim s/n. Grau de Castelló. Correu electrònic: parque_columbretes@gva.es

Per anar a les illes, al Centre d'Informació ens indicaran què fer per a contractar un vaixell privat dels que ofereixen viatges a les illes. També es pot anar-hi amb embarcació particular.

Normativa

Prohibit que us eixiu de la senda marcada i acurteu

Prohibit que acampeu en el parc natural

Prohibit que arranqueu flors i plantes

No podeu molestar ni agafar animals

No tireu fem al parc. Useu les papereres del vaixell

Completament prohibit que enceneu foc

Per favor no feu soroll